

Частина 1. МИ ЦЕ ПЕРЕЖИЛИ

Обґрунтування та особливості проведення

У першій частині заняття головним елементом, навколо якого вибудовується обговорення, є відеоряд зі спогадами тих, хто вижили в умовах каральних акцій зі знищення єврейського населення, та тих, хто були свідками, оскільки жили поряд. Будучи приреченими на смерть та випадковими свідками чи учасниками подій, вони свідчать про те, що бачили на власні очі. Як пише історик Венді Лауер: «із понад двох мільйонів євреїв, які загинули в Прибалтиці, Україні та Білорусі, переважна більшість була розстріляна. Їх не вивозили кудись далеко, вони загинули в своїх рідних містах або поблизу них. Часто сусіди, шкільні товариші та колеги спостерігали, як євреїв їхнього міста виводили до місць убивства. У цьому процесі нацистських убивств не було нічого безособового, на противагу газовим камерам заводського типу в Аушвіц-Біркенау. У невеличких українських містечках та штетлах питання про мотиви злочинців, байдужість чи мовчанку спостерігачів та пережите жертвами набувають особливого соціально-психологічного змісту»²⁰.

Розповіді свідків, зібрані асоціацією «Яхад – Ін Унум», як і матеріальні докази масових вбивств, представлені на виставці фонду Меморіалу Шоа «Голокост від куль: масовий розстріл євреїв в Україні у 1941–1944 рр.», а також відеосвідчення з архіву Інституту Фонду Шоа, – це не лише відповідь тим, хто продовжує заперечувати Голокост, а й цінний історичний матеріал, який історики мають взяти до уваги. (Потрібно врахувати, що свідчення цих людей будуть використовуватися і під час розгляду наступних питань заняття).

Проте, хоча предметом цих відеорядів і є розповідь про акції масового вбивства, це не є тим, на чому має бути сконцентрована увага. Головним завданням цих відеоматеріалів є показати масштаби трагедії через локальні події та спонукати до роздумів «Як це могло стати “забутою” сторінкою історії?».

²⁰ Лауер В. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні. – К., 2010. – С. 94.

ХІД ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Цілі 1 частини заняття	■ показати масштаби Голокосту в Україні через локальні події ■ спонукати до роздумів про проблему офіційного ставлення до трагедії та пам'яті про ті події, жертв і свідків
Ключові слова та поняття	Голокост, акції масового вбивства, геноцид
Методичні прийоми та техніки	Аналіз відеосвідчень, робота в малих групах
Обладнання	Екран, проектор, ДВД-плеєр або комп'ютер
Час	75–90 хв. навчального часу

Крок 1 (7-10 хв.)

Запропонуйте учасникам заняття подивитися на карту Європи. Покажіть на карті Францію та Україну. Запитайте, що поєднувало наші країни під час Другої світової війни. Як правило, учасники скажуть, що Україна в складі СРСР та Франція стали жертвами агресії нацистської Німеччини, що Франція та СРСР були союзниками з антигітлерівської коаліції, що на території цих країн був партизанський рух тощо.

Запропонуйте ознайомитися з текстом 1 (Додаток 1) та покажіть місцезнаходження Рави-Руської на карті. Область Брес, департаменту Саон-Е Луар розташована в провінції Бургундія у східній Франції.

Повідомте учасникам тему заняття та коротко ознайомте з ініціативою та проектом Патріка Дебуа²¹.

Крок 2 (12-15 хв.)

Запропонуйте учасникам ознайомитися з наступними фрагментами книги П. Дебуа «Хранитель спогадів» (тексти 2, 3 – Додаток 1).

²¹ Див. інформацію про виставку «Голокост від куль: масовий розстріл євреїв в Україні у 1941–1944 рр.» на С. 9.

Обговоріть прочитане, поставивши учасникам запитання:

- Що збентежило П. Дебуа під час перебування у Раві-Руській?
- Кого мав на увазі мер (текст 2), говорячи «ми про це нічого не знаємо»?
- Що можуть означати слова: «Здається, ніхто не знає – чи приховує, що знає – про саме існування десяти тисяч євреїв, які були розстріляні в цьому невеличкому місті»? Чим може бути зумовлене «приховування» знання про минуле?
- Текст 3 розповідає про візит автора до Рави-Руської через рік після перших відвідин, коли французькі дослідники домоглися відкрити невеликий меморіал на згадку про табір для військовополонених. Чим міг бути зумовлений інтерес до єврейської складової місцевої історії молодого акордеоніста Максима? Чи стосується цього юнака слова мера з тексту 2 «ми про це нічого не знаємо»?

Крок 3 (15-20 хв.)

Запропонуйте до перегляду відеоряд № 1 (10 хв. 30 с.).

Обговоріть:

- Про які події розповідають свідки?
- Хто ці люди?
- Де і коли відбувалися події, про які розповідають учасники інтерв'ю?

Зверніть увагу на те, що усі герої першого відеоряду – жертви Голокосту, яким пощастило врятуватися під час масових акцій розстрілу. Цим людям під час Другої світової війни було від 5 до 15 років і вони були мешканцями України. Зазначте, що в умовах Голокосту вижити, будучи євреєм чи єврейкою, – і про це неодноразово говорять свідки, – було майже неможливо, і в умовах тотального знищення та переслідування рятувалися одиниці. Тому їхній голос є унікальною можливістю відтворити страшну правду про минуле.

За наявності часу надайте коротку довідку про Архів візуальної історії Інституту Фонду Шоа Університету Південної Каліфорнії²². Поясніть, що відеосвідчення очевидців подій є цінним масивом історичної інформації для істориків.

²² Див. інформацію про Архів візуальної історії на с. 6–7.

Крок 4 (8-10 хв.)

Запитайте, чи могли подібні каральні акції, про які йдеться у свідченнях, лишитися прихованими від місцевого населення. Чи лише жертви, що вижили, можуть пам'ятати про ці події? Зверніть увагу на те, що у багатьох інтерв'ю згадуються місцеві мешканці, повз яких рухалися колони зібраних німцями євреїв.

Запропонуйте до перегляду відеоряд № 2 (6 хв. 11 с.).

Обговоріть:

- Хто ці люди? Скільки їм могло бути років під час війни?
- Про що вони свідчать?
- Які почуття володіють свідками під час пригадування та розповіді?

Зазначте, що прослухані свідчення належать людям, які проживали на території України в різних регіонах. Зверніть увагу на «географію» спогадів у першому та другому відеоряді. За потреби використайте карту України.

Крок 5 (15-20 хв.)

Повідомте, що внаслідок політики Голокосту в Європі було знищено 6 млн євреїв, з яких приблизно 1,5 млн – в Україні (можна ці дані записати на дошці чи вивісити аркуш з вказаними цифрами).

Запитайте, що учасники знали про Голокост до заняття. Обговорення має бути достатньо стислим. Його метою не є з'ясування рівня знань, а визначення Голокосту як безпрецедентної трагедії. Попросіть вказати джерела цих знань (уроки в школі, навчання у виші, прочитані книги, ЗМІ, сімейні розповіді, випадкова інформація тощо). Бажано цей перелік також записати на дошці. Якщо в аудиторії є учасники, що не висловлюються, запитайте чому, на їхню думку, могло так статися, що багатьом бракує цієї інформації? Якщо хтось з учасників (учнів, студентів, вчителів) висловиться про своє незнання теми, нагадайте слова Патріка Дебуа: *«Я приїхав із маленького села, і я напевно знаю, що якщо бодай одну людину там розстріляли, всі б про це згадали. А тут – ...!»*. Ще раз зверніть увагу на кількість загинлих євреїв України.

Надайте у малі групи карту України із зазначеною статистикою втрат серед єврейського населення (Додаток 1, карти 1-3). Попросіть впродовж 4–5 хв. обговорити, якими могли бути наслідки подібних втрат для українського суспільства «тоді» та «тепер», а також що

